

**«Έχει θετική άποψη για το καθεστώς»:
Οι Έλληνες της Ανατολικής Γερμανίας και η Στάζι**

Στράτος Δορδανάς

Το πλαίσιο της έρευνας: το αρχείο (-α) και οι βιβλιογραφικές διαθεσιμότητες

Η σημερινή εισήγηση σκοπό έχει να παρουσιάσει την ταυτότητα της αρχειακής έρευνας που διενεργήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος «ΘΑΛΗΣ» στο αρχείο της Στάζι, το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 2014, καθώς και κάποια πρώτα συμπεράσματα όχι τόσο γενικότερα για τους Έλληνες πολιτικούς πρόσφυγες στην Ανατολική Γερμανία αλλά ειδικότερα – όπως γίνεται αμέσως αντιληπτό – για όσους δραστηριοποιήθηκαν ως πληροφοριοδότες της Στάζι από τις αρχές της δεκαετίας του '50 έως και τα μέσα της δεκαετίας του '80.

Γενικότερα, το ζήτημα των πολιτικών προσφύγων, δηλαδή των ανθρώπων που εγκατέλειψαν μαζικά τη χώρα προς το τέλος του εμφυλίου πολέμου (1946-1949) και περιπλανήθηκαν σε χώρες ανάμεσα στο Καζακστάν και την Ανατολική Γερμανία, είναι ένα ερευνητικό πεδίο που άρχισε να αναπτύσσεται από τη δεκαετία του '90 και άνθισε μέσα στην επόμενη δεκαετία. Επιχειρώντας μια σύντομη βιβλιογραφική επισκόπηση για την περίπτωση της Ανατολικής Γερμανίας και τους πολιτικούς πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στη χώρα αυτή, διαπιστώνεται πως ελάχιστα απασχόλησε έως σήμερα την έρευνα μάλλον γιατί ο αριθμός των προσφύγων ήταν ο μικρότερος από κάθε άλλη ανατολική χώρα (αποτελούμενος στη συντριπτική πλειοψηφία του από παιδιά). **Αν εξαιρέσει κανείς τα γενικά έργα για τους Έλληνες στην υπερορία** (Τσέκου Κατερίνα, *Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες στην Ανατολική Ευρώπη, 1945-1989*. Βουτυρά Ευτυχία-Δαλκαβούκης Βασίλης-Μαραντζίδης Νίκος-Μποντίλα Μαρία (επιμ.), *Το όπλο παρά πόδα. Οι πολιτικοί πρόσφυγες του ελληνικού εμφυλίου πολέμου στην Ανατολική Ευρώπη*. Boeschoten Riki Van-Danforth Loring M., *Παιδιά του ελληνικού Εμφυλίου. Πρόσφυγες και πολιτική της μνήμης*), **ειδικότερα ανά χώρα** (Τσέκου Κατερίνα, *Προσωρινώς διαμένοντες... Έλληνες Πολιτικοί Πρόσφυγες στη Λαϊκή Δημοκρατία της Βουλγαρίας (1948-1982*. Κράλοβα-Τσίβος, *Στέγνωσαν τα δάκρυνά μας. Έλληνες πρόσφυγες*

στην Τσεχοσλοβακία) ή **θεματικές προσεγγίσεις** (Μποντίλα Μαρία, «Πολύχρονος να ζεις, μεγάλη Στάλιν». Η εκπαίδευση των παιδιών των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων στα ανατολικά κράτη (1950-1964. Ματθαίου Άννα-Πολέμη Πόπη, *Η εκδοτική περιπέτεια των Ελλήνων κομμουνιστών από το βουνό στην υπερορία, 1947-1968*) **μετρούονται κυριολεκτικά** στα δάχτυλα του ενός χεριού οι συμβολές για την Ανατολική Γερμανία. Μεταξύ των τελευταίων, κυρίως γιατί διαπραγματεύονται το ζήτημα στον μακρό χρόνο, δηλαδή από την άφιξη και την εγκατάσταση στην εμπλοκή τους στα γρανάζια της Στάζι, ξεχωρίζει κανείς τη δουλειά της Marias Panoussi, „Die griechischen politischen Immigrantanten in der DDR“ και τα άρθρα στα γερμανικά και στα ελληνικά του Stefan Troebst, «Πρόσφυγες σε μια διαιρεμένη χώρα: Ελληνόπουλα στη ΛΔΓ, 1949-1989», Λαγάνη Ειρήνη-Μποντίλα Μαρία (επιμ.), *‘Παιδομάζωμα’ ή ‘Παιδοσώσιμο’; Παιδιά του Εμφυλίου στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη.*

Οι παραπάνω βιβλιογραφικές συνεισφορές δεν θα είχαν δει ενδεχομένως το φως της δημοσιότητας (σίγουρα όχι υπό τη μορφή αυτή), αν δεν είχε προηγηθεί η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ που εξασφάλισε στον ερευνητή την πρόσβαση στα αρχεία (βεβαίως όχι σε όλα) των κομμουνιστικών καθεστώτων. Στο πλαίσιο αυτό, το αρχείο της Στάζι προσελκύει πλέον εκατοντάδες ερευνητές από όλο τον κόσμο, καθώς η συγκεκριμένη υπηρεσία αποτέλεσε για δεκαετίες τον ισχυρότερο πυλώνα ενός αυταρχικού καθεστώτος-βιτρίνα για ολόκληρη την Ανατολική Ευρώπη ή διαφορετικά αντιπροσώπευσε το ίδιο το κόμμα και εξασφάλισε τη μακροήμερευσή του.

Εδώ η σύγκριση με τις πρακτικές πολιτικού ελέγχου και κοινωνικής πειθάρχησης των αντίστοιχων υπηρεσιών ασφαλείας άλλων χωρών του ανατολικού συνασπισμού (όπως της Ρουμανίας για παράδειγμα) καθίσταται εκ των πραγμάτων απαραίτητη για τη βαθύτερη κατανόηση της υφής των ίδιων των καθεστώτων. Στην περίπτωση της ΛΔΓ πίσω από το Ministerium für Staatssicherheit (MfS, υπουργείο Κρατικής Ασφάλειας) κρυβόταν το κόμμα. Γι’ αυτό είναι σημαντικό να μελετήσει κανείς τις σχέσεις, αλλά και τις διαφοροποιήσεις, μεταξύ SED και MfS. Το γεγονός ακριβώς πως πίσω από τις υπηρεσίες κρατικής ασφάλειας κρυβόταν το κόμμα και όχι το κράτος, όπως αντίθετα συνέβαινε σε ορισμένες στρατιωτικές δικτατορίες, όπου το κράτος χρησιμοποίησε το κόμμα ως όργανο πολιτικής ενδυνάμωσης για τον έλεγχο της κοινωνίας, αποτελεί ένα σημαντικό προσδιοριστικό στοιχείο του τρόπου οικοδόμησης του συγκεκριμένου καθεστώτος. Γενικότερα, όπως και στις υπόλοιπες ανατολικές χώρες έτσι και εδώ δεν πρέπει να μιλάμε για ένα Staatspartei αλλά για ένα Parteistaat. Αυτό εντάσσεται ασφαλώς στη λογική του διεθνούς κομμουνιστικού συστήματος, όπως για παράδειγμα στην ΕΣΣΔ του Στάλιν, όπου το κράτος ενσωματώθηκε ή καλύτερα απορροφήθηκε από την κομματική γραφειοκρατία. Στο τέλος η κρατική δομή και οργάνωση

αντικαταστάθηκε από τον κομματικό μηχανισμό (dupliziert).

Στο σύνολό του το αρχείο στην κεντρική υπηρεσία στο Βερολίνο (BStU) συγκροτείται από αρχειοθετημένους ή υπό επεξεργασία φακέλους μέχρι και το 1989/90 αλλά και από οπτικοαουστικό υλικό (φωτογραφίες, αρνητικά, βίντεο, φιλμ, ηχογραφημένες συνομιλίες). Επίσης εκεί απόκεινται τα αρχεία των πρόδρομων οργανώσεων της Στάζι (politischen Polizei K 5 και του Amt für Nationale Sicherheit der DDR). Συνολικά το διασωθέν υλικό καταλαμβάνει έκταση 111 χιλιομέτρων ή χωρά σε περισσότερα από 1.500 γήπεδα ποδοσφαίρου. Οι ελληνικού ενδιαφέροντος φάκελοι ανέρχονται σε περίπου εκατό, σύνολο κάπου έντεκα με δώδεκα χιλιάδες σελίδες. Ίσως να υπάρχουν και άλλοι που λανθάνουν, κυρίως εκείνοι για τους οποίους η αναζήτηση στηρίζεται στους ονομαστικούς καταλόγους βάσει των οποίων η ίδια η Στάζι αρχειοθετούσε τις υποθέσεις. Η πλήρη ταυτοποίηση του ελληνικού ονόματος με τον προς αναζήτηση φάκελο παραμένει ακόμη και σήμερα μια σχετικά απαιτητική υπόθεση για το προσωπικό του αρχείου.

Το αρχείο της Στάζι: τα ελληνικά δεδομένα

Όταν πριν από πέντε χρόνια περίπου διαμορφώνονταν τα παραδοτέα του προγράμματος είχε κριθεί πως η συνεργασία Ελλήνων της Ανατολικής Γερμανίας – πολιτικών προσφύγων ή στελεχών του ΚΚΕ – με τη διαβόητη Στάζι ήταν δυνατόν να οδηγήσει σε μια μονογραφία, βασισμένη στις πληροφορίες διέθετε η υπηρεσία για τις κινήσεις των στελεχών του ΚΚΕ και στο πλέγμα της μεταξύ τους συνεργασία για ζητήματα πολιτικού, ιδεολογικού ή και στρατιωτικού ακόμη ενδιαφέροντος. Όπως όμως συχνά συμβαίνει, το αρχειακό υλικό που αναζητά και εντοπίζει ο ερευνητής, οδηγεί στη δημιουργία νέων ερωτημάτων και επαναπροσδιορίζει το αντικείμενο μελέτης. Έτσι έγινε και στη συγκεκριμένη περίπτωση, διότι από τους φακέλους που εντοπίστηκαν δεν ανέκυψαν συνταρακτικά στοιχεία για τις σχέσεις μεταξύ του ΚΚΕ και των μυστικών κρατικών υπηρεσιών της Ανατολικής Γερμανίας (ειδικά της Στάζι) σε επίσημο ή ανεπίσημο επίπεδο. Ας σημειωθεί ότι το 1951 υπήρχαν 95 μέλη του ΚΚΕ, 18 από τα οποία δόκιμα, στην Ανατολική Γερμανία.

Αντιθέτως, οι φάκελοι περιέχουν πολυάριθμα στοιχεία για την στρατολόγηση ελλήνων πολιτικών προσφύγων από τη Στάζι με σκοπό την παρακολούθηση «ύποπτων προσώπων» ή τη συλλογή πληροφοριών για τις δραστηριότητες των Ελλήνων τόσο στην Ανατολική Γερμανία όσο και στο Δυτικό Βερολίνο το οποίο, λόγω του ιδιαίτερου καθεστώτος του, θεωρήθηκε από τη Στάζι ορμητήριο ελλήνων κατασκόπων προς την Ανατολική Γερμανία. Σε ό,τι αφορά ειδικότερα το Δυτικό Βερολίνο, η Στάζι επιθυμούσε να πληροφορηθεί τα ονόματα

των προσώπων που συνδέονταν με την εκεί ελληνική Στρατιωτική Αποστολή και επισκέπτονταν τακτικά ομοεθνείς τους στον ανατολικό τομέα της πόλης. Γι' αυτό το σκοπό επιστράτευσε Έλληνες της ΓΛΔ που, με το πρόσχημα της διεκπεραίωσης ιδιωτικών υποθέσεων ή της ανανέωσης του διαβατηρίου τους, πηγαινοέρχονταν στα γραφεία της Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής (γι' αυτό και **στρατολογήθηκαν κυρίως όσοι διέθεταν διαβατήριο ώστε να έχουν τη δυνατότητα της μετάβασης στο Δυτικό Βερολίνο ή να πραγματοποιούν ταξίδια εκτός του γερμανικού χώρου**), παρακολουθώντας τις κινήσεις των επισκεπτών αλλά και καταγράφοντας στιχομυθίες μεταξύ των ελλήνων υπαλλήλων. Επίσης μεγάλο ενδιαφέρον υπήρξε για τις μετακινήσεις, τις οικονομικές δυσκολίες και τις ερωτικές περιπέτειες του γενικού προξένου (που όπως εικάζεται του κόστισαν μάλιστα και τη θέση του) καθώς και ορισμένων στενών συνεργατών του, όπως και για τις αντιδικτατορικές δραστηριότητες στα τέλη της δεκαετίας του '60 που οργανώθηκαν από Έλληνες φοιτητές αλλά και αριστερές οργανώσεις, π.χ. μαοϊκές. Μάλιστα, οι Έλληνες συνεργάτες της Στάζι είχαν περιγράψει αναλυτικά τους χώρους των γραφείων της Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής προκειμένου να συνταχθεί ειδικός χάρτης.

Οι Έλληνες πράκτορες της Στάζι

Ποια πρόσωπα όμως στρατολογήθηκαν από τη Στάζι και για ποιο σκοπό; Με ποιο τρόπο τα πλησίασαν οι άνθρωποί της και τι ακριβώς ανέμεναν από αυτά; Ποια υλικά ή άλλου είδους ανταλλάγματα υποσχέθηκαν για να εξασφαλίσουν τη συνεργασία τους; Τι ακριβώς περιλάμβανε το «μενού» των δραστηριοτήτων των ελλήνων πρακτόρων; Πως αντιλαμβάνονταν οι ίδιοι την υπηρεσία τους αυτή, με δεδομένο ότι η Στάζι ήταν μισητή στον πληθυσμό και οι πράκτορές της ο «φόβος και ο τρόμος» της ανατολικογερμανικής κοινωνίας; Υπήρχε η δυνατότητα να αρνηθεί κανείς την ένταξή του στο δίκτυο της Στάζι; Ποια ήταν η τύχη των ελλήνων συνεργατών μετά την πτώση του Τείχους και πως επανήλθαν σε φυσιολογικούς ρυθμούς ζωής; Αυτά είναι ορισμένα από τα ερωτήματα, τα οποία προέκυψαν από τη μελέτη των φακέλων της Στάζι και θυμίζουν, χωρίς υπερβολή, την καταπληκτική ταινία «Οι ζωές των άλλων».

Σε κάθε περίπτωση και ανεξαρτήτως των κινήτρων τους οι Έλληνες πράκτορες βοήθησαν τη Στάζι να διεισδύσει σε ένα άλλο κομμάτι του πληθυσμού, αυτό των ελλήνων προσφύγων. Όπως και οι υπόλοιπες μη γερμανικές εθνοτικές ομάδες, έτσι και η ελληνική βρέθηκε στο στόχαστρο της Στάζι που ήθελε να εξακριβώσει τον βαθμό της νομιμοφροσύνης της απέναντι στο κομμουνιστικό καθεστώς και να εξουδετερώσει εγκαίρως ενδεχόμενες «απειλές»

εναντίον του. Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, η Στάζι δεν επιδίωξε συνεργασία με το ΚΚΕ αλλά απευθύνθηκε ξεχωριστά σε κάθε πρόσωπο που ήθελε να στρατολογήσει, χωρίς να ενημερώσει γι' αυτό ή να λάβει την έγκριση του ΚΚΕ. Με άλλα λόγια, οι έλληνες πράκτορες δεν «κυπηρετούσαν δύο κυρίους» αλλά δούλευαν αποκλειστικά για λογαριασμό της Στάζι. Φυσικά, η δραστηριότητά τους αυτή έπρεπε να μείνει μυστική όχι μόνο από το ΚΚΕ αλλά και από τις οικογένειές τους (αμέσως μετά τη στρατολόγησή του από τον αξιωματικό ο Έλληνας πληροφοριοδότης λάμβανε έναν ειδικό τηλεφωνικό αριθμό για να επικοινωνεί με τον στρατολόγο του σε συγκεκριμένες ημέρες και ώρες αλλά για να κλείνει ραντεβού συνήθως σε δημόσιους χώρους. Η ρητή εντολή που λάμβανε ήταν πως σε καμία περίπτωση δεν θα έπρεπε να χαιρετήσει τον αξιωματικό σε περίπτωση που τον συναντούσε τυχαία στον δρόμο). Υπήρχαν όμως και εξαιρέσεις. Σε μία από αυτές καταγράφεται η περίπτωση ενός πρώην αξιωματικού του «Δημοκρατικού Στρατού», ο οποίος δούλευε παράλληλα για το ΚΚΕ, αρνούμενος να διαθέσει στη Στάζι πληροφορίες γι' αυτή του την δραστηριότητα – επιθυμία που έγινε αποδεκτή από τη Στάζι.

Καταρχάς, πρέπει να σημειωθεί ότι η στρατολόγηση Ελλήνων έγινε ακριβώς γιατί διέθεταν την αναγκαία οικειότητα με τους ομοεθνείς τους. Θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να χρησιμοποιήσει η Στάζι γερμανούς συνεργάτες που, εκτός από το πρόβλημα της γλώσσας, θα κινούσαν σίγουρα τη δυσπιστία των ελλήνων συνομιλητών τους. Βεβαίως, η ίδια τακτική εφαρμόστηκε και για τις υπόλοιπες μη γερμανικές εθνοτικές ομάδες. Ο αριθμός των ελλήνων συνεργατών δεν ήταν μεγάλος (γενικά ο αριθμός των μη Γερμανών ΙΜ δεν ξεπέρασε 2%). Οι πιο δυναμικές προσωπικότητες ήταν περίπου δέκα, δώδεκα στον αριθμό. Για καθέναν από αυτούς η Στάζι είχε συντάξει ξεχωριστό φάκελο που περιλάμβανε α) το βιογραφικό του, συνοδευόμενο από φωτογραφία, β) τους λόγους της στρατολόγησής του και γ) τη δράση του ως όργανο της Στάζι μέσω των αναφορών που κάθε φορά υπέβαλε και βάσει των οποίων συντάσσονταν εκθέσεις για τα «ύποπτα» πρόσωπα που ενδιέφεραν τη Στάζι. Κάθε φάκελος έφερε το ψευδώνυμο του συνεργάτη. Ανάμεσά τους ήταν τόσο άντρες όσο και γυναίκες, ανεξαρτήτου ηλικίας και επαγγέλματος. Ένα κοινό γενικό χαρακτηριστικό της επιλογής τους ήταν ότι έρχονταν σε επαφή, κυρίως λόγω της δουλειάς τους, με πολλούς ομοεθνείς τους. **Μερικά παραδείγματα βοηθούν στην καταγραφή και ανάλυση των διαφορετικών τύπων των συνεργατών της Στάζι.**

α) Ο πεπεισμένος κομμουνιστής

Η πρώτη περίπτωση είναι ο Σ[τέλιος] Π[αυλίδης], με το κωδικό όνομα «Χρήστος», πολιτικός

πρόσφυγας που βρέθηκε στην Ανατολική Γερμανία. Πιο μπροστά ήταν στην Τσεχοσλοβακία. Έγινε μέλος το ΚΚΕ το 1952 και, αργότερα, έγινε μέλος του SED το 1954. Θεωρήθηκε διωκόμενος από τον «φασισμό» στην Ελλάδα και απασχολήθηκε στην Επιτροπή Διεθνών Διασυνδέσεων του Πολιτικού Γραφείου του SED. Επίσης είχε αναλάβει την φροντίδα των ελλήνων συντρόφων, διέθετε καλή πολιτική μόρφωση και η στάση του απέναντι στο ανατολικογερμανικό καθεστώς και τη Σοβιετική Ένωση ήταν απολύτως θετική. Η Ανατολική Γερμανία είχε γίνει, σύμφωνα με τα δικά του λόγια, η δεύτερη πατρίδα του. Στην ιδιωτική του ζωή ήταν φιλικός και ευγενικός, φρόντιζε επιμελώς την εμφάνισή του, είχε μια πολύ καλή σχέση με τη σύντροφό του, την οποία βοηθούσε στο νοικοκυριό και στα ψώνια. Δεν είχαν χρέη, ούτε ιδιαίτερη συμπάθεια στο αλκοόλ. Η σύντροφός του ήταν επίσης μέλος του SED και του ΚΚΕ και απασχολούνταν ως επιστημονική συνεργάτις στο Ινστιτούτο Μαρξισμού-Λενινισμού του Πολιτικού Γραφείου του SED. Μάλιστα, φρόντιζε τη σύζυγο του Χαρίλαου Φλωράκη, και γνώριζε προσωπικά τον πρώην καπετάνιο του ΔΣΕ. Επιθυμούσε να επιστρέψει στην Ελλάδα, το ΚΚΕ όμως -για άγνωστους λόγους- δεν έδινε τη συγκατάθεσή του. Στις εκθέσεις της Στάζι που αφορούν τη συγκεκριμένη περίπτωση, δίνεται μια πολύ καλή εικόνα των στοιχείων που την ενδιέφεραν, μερικά από τα οποία, αν και φαντάζουν ασήμαντα, την βοηθούσαν να δημιουργήσει το ψυχολογικό προφίλ όχι μόνο των αντιπάλων αλλά και των πιθανών συνεργατών της. Αυτή η γραφειοκρατικού τύπου διαδικασία φανερώνει ουσιαστικά τον ολοκληρωτικό χαρακτήρα του καθεστώτος (εμμονή μέχρι και στις παραμικρότερες λεπτομέρειες για τη διαρρύθμιση και την καθαριότητα του σπιτιού – σχεδιάγραμμα – φυσικά για τους ενοίκους, την οικογενειακή και κοινωνική ζωή τους, πόσο πολιτικοποιημένοι και κοινωνικοί ήταν, ακόμα ακόμα και αν συμμετείχαν στις συνελεύσεις της πολυκατοικίας τους σήμαινε κάτι για την Στάζι, πόσο μάλλον αν συμμετείχαν στις εκδηλώσεις του κόμματος).

Στη συνέχεια ο Παυλίδης προσεγγίστηκε από ανθρώπους της Στάζι και με προθυμία συνεργάστηκε μαζί τους, δίνοντας πληροφορίες για τις μεταβάσεις Ελλήνων της Ανατολικής Γερμανίας στο Δυτικό Βερολίνο που είτε επισκέπτονταν γνώριμά τους πρόσωπα είτε τα γραφεία της Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής.

β) Ο εγκλωβισμένος

Ο Δ[ημήτριος] Μ[ουστιάς], με το κωδικό όνομα „Antana“ έπειτα „Arno“ είναι μια εντελώς διαφορετική περίπτωση από την προηγούμενη. Καταρχάς δεν ήταν πολιτικός πρόσφυγας. Το 1941, δηλαδή επί γερμανικής κατοχής, αναζήτησε εθελοντικά στο Ράιχ ψωμί και εργασία

αλλά και θεραπεία για την ασθένειά του. Εκεί, μετά το τέλος του πολέμου, βρέθηκε εγκλωβισμένος στην Ανατολική Γερμανία, εμπλεκόμενος σε παράνομες συναλλαγές, δηλαδή σε υποθέσεις μαυραγοριτισμού, προκειμένου να επιβιώσει. Η γερμανίδα συζυγός του, που δούλευε σε μπαρ, χαρακτηρίζεται από τη Στάζι ως «μη ηθικό στοιχείο». Επειδή ο Δ.Μ. λάμβανε ένα μικρό βοήθημα, ένα είδος σύνταξης, από την Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή στο Δυτικό Βερολίνο, η Στάζι τον υποψιαζόταν ως όργανο ελληνικών και βρετανικών μυστικών υπηρεσιών. Μετά τη σχετική ανάκριση, ο Δ.Μ. δήλωσε πρόθυμος να συνεργαστεί με τη Στάζι και να της παρέχει πληροφορίες, όχι αποκλειστικά για τους ομοεθνείς του αλλά και για μέλη άλλων εθνικών ομάδων. Λόγω των συναναστροφών του με κυκλώματα της νύκτας, γνώριζε αρκετά καλά πρόσωπα και πράγματα. Το ενδιαφέρον εδώ είναι ότι και η γυναίκα του στρατολογήθηκε από τη Στάζι („Christina“), χωρίς να το γνωρίζει ο ίδιος.

Τα προβλήματα που απασχολούσαν τον οικογενειακό τους βίο ήταν ένα από αντικείμενα των εκθέσεων της Στάζι. Μάλιστα, ο Δ.Μ. δεχόταν και συμβουλές για το πως έπρεπε να συμπεριφερθεί ή να αντιδράσει απέναντι στη γυναίκα του. Φαίνεται, πως η δραματική επιδείνωση της υγείας του συνέβαλε καθοριστικά στο να υποχρεωθεί η Στάζι να τον «απολύσει», αφού άλλωστε το μεγαλύτερο διάστημα βρισκόταν άρρωστος στο σπίτι του και δεν είχε πλέον σημαντικές επαφές. Πάντως, μετά το πέρασμά του στο Δυτικό Βερολίνο η γυναίκα του τον επισκέφθηκε, για λογαριασμό της Στάζι βεβαίως, προφανώς για να διαπιστώσει αν είχε μιλήσει σε κάποιον για τις παλιές υπηρεσίες του. Φαίνεται, πως κάτι τέτοιο δεν είχε συμβεί. Ο Δ.Μ. ήταν εξουθενωμένος, ψυχικά και σωματικά. Και σε αυτό είχαν συμβάλει αναμφισβήτητα, εκτός από την δύσκολη οικογενειακή του κατάσταση, και οι συνεχείς ενοχλήσεις που δέχονταν εκ μέρους των ανθρώπων της Στάζι. Ο Δ.Μ. συνεργάστηκε με τη Στάζι από τα μέσα της δεκαετίας του '50 έως τα τέλη της δεκαετίας του '60. Σε αυτό το διάστημα του επιτράπηκε να ταξιδέψει στην Ελλάδα. Μετά την επιστροφή του υπέβαλε έκθεση για την κατάσταση των ελλήνων εργατών στην ιδιαίτερη πατρίδα του, την Καβάλα. Το ερώτημα που τίθεται εδώ, είναι γιατί δεν άδραξε αυτήν την ευκαιρία να εγκαταλείψει την Ανατολική Γερμανία και να παραμείνει στην Ελλάδα, ερώτημα που μάλλον βρίσκει εύκολα απάντηση αν αναλογιστεί κανείς τα «συμβόλαια» δέσμευσης των πληροφοριοδοτών με τη Στάζι.

γ) Ο συγγραφέας-ζηλωτής

Η τρίτη περίπτωση είναι και η πιο ενδιαφέρουσα. Πρόκειται για τον φοιτητή δημοσιογραφίας στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας και κατοπινό συγγραφέα Θ[ωμά] Ν[ικολάου] (ψευδώνυμο

„Anton“), γεν. το 1937, ο οποίος εργάστηκε για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ως πληροφοριοδότης της Στάζι, με εξαιρετική επιτυχία, όπως επιβεβαιώνουν οι εκθέσεις των ανωτέρων του. Η προσφορά και δράση του έχει περιληφθεί σε πέντε φακέλους (**μόνο ένας άλλος πληροφοριοδότης με τα αρχικά Σ.Κ. μπορεί επαξίως να τον συναγωνιστεί**). Από την 1^η Σεπτεμβρίου 1962, την ημέρα που συμφώνησε να συνεργαστεί με τη Στάζι, διακρίθηκε στη συλλογή πληροφοριών για τους έλληνες φοιτητές του Βερολίνου και άλλων πόλεων. Όμως η δραστηριότητά του δεν σταμάτησε εκεί. Επεκτάθηκε και στη συλλογή πληροφοριών για τους φοιτητές άλλων εθνικών ομάδων, όπου είχε καλές διασυνδέσεις, π.χ. από την Αφρική ή την Ινδονησία, ενώ αργότερα φαίνεται πως προστέθηκε στις αρμοδιότητές του η ενημέρωση γύρω από τις καλλιτεχνικές αναζητήσεις διάφορων αντικαθεστωτικών ποιητών και συγγραφέων, για παράδειγμα του Rainer Kunzer ή του Volker Braun. Δεν παρέλειψε να υποβάλει προτάσεις για την αναδιοργάνωση του Deutscher Schriftstellerverband.

Σε αντίθεση με τις προηγούμενες περιπτώσεις, ο Θ.Ν. έδειξε τρομερό ζήλο για την επιτυχή κατάληξη των αποστολών που του ανατέθηκαν, κάνοντας μάλιστα προτάσεις στους ανώτερους του για το πως έπρεπε να επιλυθούν διάφορα ζητήματα. Ο ζήλος αυτός φαίνεται πως είχε ιδεολογικά αλλά και καιροσκοπικά κίνητρα. Από τη μια πλευρά ήταν ένθερμος οπαδός του κομμουνισμού, από την άλλη επιθυμούσε σφόδρα να αναρριχηθεί στην ιεραρχία της πολιτιστικής ζωής της Ανατολικής Γερμανίας. Δεν ήταν μάλλον τυχαίο πως διακρίθηκε σε αυτό τον τομέα, μεταξύ άλλων για τις μεταφράσεις ελληνικών λογοτεχνικών έργων στα γερμανικά, αποτελώντας μια γέφυρα ανάμεσα σε δύο διαφορετικούς κόσμους. Για την εκπλήρωση των αποστολών του ταξίδευε συχνά στο Δυτικό Βερολίνο, παγιδεύοντας γερμανούς πολίτες που προσπαθούσαν να διαφύγουν στη Δυτική Γερμανία. Η Στάζι φρόντιζε να τον ανταμοίβει συχνά, σε δυτικά και ανατολικά μάρκα, για τις υπηρεσίες που πρόσφερε. Πάντως, μερικές φορές κίνησε την υποψία των συνομιλητών του, που τον κατηγόρησαν ευθέως ως άνθρωπο της Στάζι. Ύστερα από σχετικές οδηγίες που έλαβε, αρνήθηκε έξαλλος τις κατηγορίες «διαρρηγνύοντας τα ιμάτιά του». Μετά την πτώση του Τείχους επέστρεψε στην Ελλάδα, όπου αναγνωρίστηκε η συνεισφορά του στη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων στη Γερμανία, μέσω μεταφράσεων ελληνικών κειμένων. Ο θάνατός του βρήκε τον *Ριζοσπάστη* να θρηνεί για την απώλεια ενός άξιου Έλληνα που είχε κρατήσει ψηλά τη σημαία της πατρίδας του όλα αυτά τα πικρά χρόνια της πολιτικής προσφυγιάς.

Ως κατακλείδα θα μπορούσε ανάμεσα σε πολλά να ειπωθεί απλώς πως η Στάζι συνιστά ένα λαμπρό ερευνητικό πεδίο για τη μελέτη και την κατανόηση των κομματικών μηχανισμών επιβολής και κυριαρχίας που στήριζαν για δεκαετίες ολοκληρωτικά καθεστώτα, καθώς και για τη θέση των υπό ασφυκτική επιτήρηση κοινωνιών μέσα σε αυτά. Από την πλευρά της

Ελλάδας έχει γίνει μέχρι σήμερα πολύ περιορισμένη χρήση του αρχείου, κυρίως για ιδιωτικούς και δημοσιογραφικούς σκοπούς. Και εάν στην πρώτη περίπτωση οι άμεσα ενδιαφερόμενοι έχουν αφήσει αχνά τα ίχνη της έρευνάς τους στους φακέλους, στη δεύτερη πολλοί περισσότεροι – για αλλότριους φυσικά της επιστημονικής έρευνας σκοπούς – βρέθηκαν κατά πόδας του «Ρόκου» ή «Κασκαντέρ» στην ελληνική εκδοχή του James Bond.